

ZPRÁVY

50 let petroarcheologie. 6. mezinárodní petroarcheologické sympozium, Wrocław 24.–25. 9. 2020

50 years of petroarchaeology. The 6th International Petroarchaeological Symposium,
Wrocław 24.–25. 9. 2020, Poland

V roce 1970 vyšla v Brně monografie J. Štecla a J. Maliny s názvem *Anwendung der Petrographie in der Archäologie* (Využití petrografie v archeologii), kde autoři poprvé definovali novou hraniční disciplínu s názvem petroarcheologie (*Štecl – Malina 1970*). Je to tedy již více než 50 let, co se pojem petroarcheologie objevuje v odborných časopisech především České republiky, Slovenska, Polska, Bulharska a Maďarska, s menší frekvencí i v publikacích německých, ruských a francouzských. Na západ od nás se častěji setkáváme při studiu archeologických artefaktů moderními přírodovědnými metodami se širším termínem archeometrie.

Vedle České republiky se petroarcheologii nejvíce dařilo v Polsku, kde byla úspěšně rozvíjena na univerzitách ve Wrocławu, Poznani a Krakově. Když jsme před časem diskutovali, jak důstojně připomenout padesátileté výročí založení petroarcheologie, nabídl profesor Bogusław Gediga z Polské akademie věd uspořádat ve Wrocławu 6. mezinárodní petroarcheologické sympozium. To se mu skutečně ve spolupráci s Ewou Lisowskou z Archeologického ústavu Wrocławské univerzity a dalšími polskými kolegy podařilo, navzdory komplikované situaci s nastupující druhou vlnou koronavirové pandemie. Bohužel řada původně přihlášených účastníků se právě z tohoto důvodu omluvila, takže sympozium nakonec probíhalo v poněkud komornější česko-polské režii. Díky pořadatelům byl připraven i kvalitní sborník abstraktů (*Lisowska – Gediga 2020*).

Sympozium zahájil B. Gediga (PAN Wrocław), když připomněl předcházející petroarcheologická setkání (Brno 1975, Wrocław – Sobótka 1980, Plovdiv 1984, Brno 2000 a Wrocław 2007). Ve Wrocławu se tedy koná již třetí takové setkání, což souvisí s dlouhodobou spoluprací mezi zdejšími archeology a petrografy. V úvodním referátu byla vyzdvihnuta nejvýznamnější jména této spolupráce: W. Hołubowicz, K. Maślankiewicz, A. Majerowicz, A. Grodzicki, M. Sachanbiński a P. Gunia.

Následovala přednáška A. Přichystala (MU Brno) a P. Burgerta (ARÚ AV ČR v Praze) o výzkumu broušených kamenných nástrojů, které získal před 2. světovou válkou K. Žebera v pravěkých lomech na mramor na Bílém kameni u Sázavy. Jako u řady starších pozoruhodných nálezů vznikla i kolem Bílého kamene řada mýtů, které je potřebné citlivě revidovat. Zde konkrétně se jako dominující suroviny ukázaly metabazity z Jizerských hor a ne lokální amfibolity, jak se původně domníval objevitel. Petrografické složení souboru tak v podstatě odpovídá situaci, jak ji dnes známe z velkých sídlišť kultury s vypíchanou keramikou středních Čech. Rovněž představa, že jejich mnohonásobné rozbití je jen důsledkem těžby mramoru, je těžko přijatelná.

Další příspěvek přednesl za širší kolektiv J. Eigner (NM Praha). Byl zaměřen na poněkud neobvyklou surovinu štípaných artefaktů, a to terciérní limnosilicity z oblasti Sokolovska. Z Těšovic u Sokolova byly popsány nálezy charakteristické pro primární dílny a byl také zmíněn význam suroviny v pozdním paleolitu a mezolitu pro region horního Poohří. Z velkých sídlišť je surovina významně zastoupena např. v Tašovicích u Karlových Varů.

Na rozsáhlých rovinách Polska, které byly během pleistocénu srovnány působením kontinentálních ledovců, hrály v pravěku významnou roli eratické suroviny přinesené ledovcem ze Skandinávie. Na ně se soustředil P. Chachlikowski (Uniw. Poznań) v regionu zvaném Zemla Lubuska (Niż Polski). Zdůrazňuje velkou petrografickou rozmanitost eratického materiálu s převahou granitů (41 %), kvarcitého pískovce (25 %), kvarcitu (12 %), rul (12 %) a gabra (téměř 4 %). Na druhé straně amfibolity, které jsou důležité pro výrobu broušených nástrojů, nedosahují ani 1 %. Je to

zajímavé zjištění, neboť někteří polští badatelé chtějí vysvětlovat bohatou přítomnost metabazitové broušené industrie na polských archeologických nalezištích původem suroviny právě z glacienních sedimentů.

Další přednáška moravských badatelů z Masarykovy univerzity (P. Gadas, K. Trnová, A. Přichystal) informovala o důležitém zdroji metabazitů v Želešicích u Brna na příkladu jejich využívání na nedalekém neolitickém sídlišti Brno-Holásky.

Klíčovou roli v období kultury nálevkovitých pohárů (KNP), rozšířené na tradičním sídelním území Horního Slezska mezi levým břehem Odry a povodím Osoblahy, hrály jemnozrné kulmské (spodnokarbonské) sedimenty. O nich referovali V. Janák (SU v Opavě) a A. Přichystal. Pro broušené nástroje KNP tvořily kulmské prachovce až prachovité břidlice 70–80 % surovinové základny. Zbytek představovala pestrá směs terciérních bazaltoidů, serpentinit, diorit či metabazity. Opačná situace byla v periferních oblastech Horního Slezska, kde převládaly právě posledně zmíněné pestré suroviny, kulmské sedimenty byly jen nevýrazným doplňkem.

M. Szydłowski (Uniw. Szczecin) přispěl do sborníku abstraktů úvahou o vývoji v přístupu k interpretacím kamenných artefaktů na časně neolitických stanovištích, konkrétně zmiňuje společenství sídlišť kultury s lineární keramikou na Malopolsku. Referát zaměřený na časně neolitickou keramiku z Dzielnice nedaleko Opole přednesl M. Borowski (Wrocław) za tým badatelů, který dále tvořil M. Golitko (Univ. Notre Dame, USA), M. Furmanek (Uniw. Wrocław) a M. Nowak (Uniw. Kraków). Petrografický výzkum potvrdil lokální produkci založenou na dvou druzích jílových surovin s přidáváním rostlinné složky a křemenného písku. Pomocí geochemického výzkumu byly jako importy určeny nádoby se šáreckým ornamentem a hrubozrná keramika s příměsí grafitu nebo svoru, což je zjištění podstatné pro Čechy (šárecká výzdoba) i Moravu (grafit).

Další příspěvek (A. Přichystal, M. Slobodník, MU Brno) se týkal zdrojů křišťálu v Českém masivu jako suroviny štípaných artefaktů a metod užívaných při určování jeho provenience. Z těchto metod byla pozornost věnována zejména stanovení fluidních inkluzí v křišťálu.

J. Michniewicz (Uniw. Poznań) informoval o výzkumu pravěké keramiky z oblasti Mrtvého moře, konkrétně z Kumránu. Vedle petrografického a paleontologického výzkumu byly aplikovány i metody na stanovení chemismu (INAA, ICP-MS). Následoval příspěvek M. Pawlikowského (IGH Kraków) a A. Lubelczyka (Muz. Rzeszów) o komplexním výzkumu keramiky, kachlí, skla, malty, stavebního kamene, cihel, písku a lokální hlíny ze středověkého hradu u vsi Czudec (Podkarpatské vojvodství).

Další referát M. Sachanbińského (Szkoła Wysza RAZ Wrocław) a kolektivu byl věnován drahým a ozdobným kamenům z raně středověkého centra u Wolina na pobřeží Baltského moře. Bylo zde nalezeno přes 100 předmětů s použitím drahých a ozdobných kamenů, což představuje po Tumském ostrově ve Wrocławu druhou nejbohatší lokalitu tohoto období v Polsku. Nejčastěji byl zjištěn křišťál, citrín, mléčný křemen a světlý achát, ojediněle černošedý achát, karneol, dále horniny jako vápenc nebo mramor. Způsob zpracování kamenů i použité suroviny se podobají raně středověkým produkcím z Dolního Slezska.

Dalším účastníkem setkání byl K. Jaworski (Uniw. Wrocław), jenž se zabýval raně středověkým opevněním Niemczy (Dolní Slezsko). Upozornil na možné změny v používané kamenné surovině během 8. až 10. století a po roce 991, kdy se sudetská část Slezska včetně Niemczy stala součástí státu prvních Piastovců.

S posledním příspěvkem, jenž hodnotil spolupráci mezi wrocławskými archeology a petrogrfy ve 20. a počátkem 21. století, vystoupili E. Lisowska a P. Gunia (oba Uniw. Wrocław). Autoři připomněli řadu akcí národního či mezinárodního významu, kterých se účastnilo mnoho zkušených badatelů i doktorandů, a širokou škálu aplikovaných přírodovědných metod.

Závěrečná diskuse se mimo jiné zabývala také představami o původu metabazitů (amfibolitů nebo fylitů podle polské terminologie) užívaných k výrobě neolitické broušené industrie v polském Slezsku a Malopolsku. Čeští badatelé už delší dobu upozorňují na výskyt metabazitů původem z české části Českého masivu (Jizerské hory, Želešice u Brna) i na polském území. Polští petrografové většinou hledají původ těchto surovin v polských sudetských pohořích. Je to nepochybně problém, jenž by stál za řešením v rámci společného česko-polského projektu.

I přes nepříznivou epidemiologickou situaci proběhlo 6. mezinárodní petroarcheologické symposium ve velmi kolegiálním a pracovním duchu. Opět se ukázalo, že je to Česká republika a Polsko, kde je petroarcheologie v rámci Evropy rozsáhle a úspěšně rozvíjena. Předpokládá se, že příští takové setkání by se mělo uskutečnit zhruba za 5 let v České republice.

Na závěr je třeba vyslovit obrovské poděkování hlavním organizátorům setkání dr. Evě Lisowské a *in memoriam* prof. dr. B. Gedigovi, ve kterém koncem loňského roku odešel člověk, jenž měl pro českou archeologii porozumění.

Antonín Přichystal – Pavel Burgert

Literatura

Lisowska, E. – Gediga, B. (eds.) 2020: 50 lat petroarcheologii: 6-te międzynarodowe symposium petroarcheologiczne / 50 years of petroarchaeology: the 6th International Symposium / 50 let petroarcheologie: 6. mezinárodní petroarcheologické symposium. Abstrakty / Abstracts. Wrocław: Polska Akademia Nauk Oddział we Wrocławiu. Komisja Archeologiczna.

Štelcl, J. – Malina, J. 1970: Anwendung der Petrographie in der Archäologie. Folia Facultatis Scientiarum Naturalium Universitatis Purkynianae Brunensis, Geologia, XI, 5, 5–111.